

Výroba dětských hudebních nástrojů ve škole

Jaromír Synek

Hudební nástroje, jak je dnes známe z koncertních pódíí, mají za sebou bohatou historii svého vývoje od primitivních zvukových předmětů až „v nanejvýš komplikované stavby“¹. Každý z nich prošel dlouhým vývojem, kdy na samém počátku každé nástrojové skupiny stál **primitivní zvukový předmět**, jehož primární funkce nebyla zpravidla hudební (pracovní nástroje, rituální předměty, apod.). Tento nástroj svou zvukovou kvalitou zaujal svého majitele či tvůrce a inspiroval jej jak k hudební produkci, tak k dalšímu zdokonalování. Kořeny současných nástrojů tak můžeme nacházet již v prehistorických obdobích², ačkoliv dominantní postavení v tomto období měl lidský hlas.

Dětské hudební nástroje můžeme definovat jako „*zmenšeniny hudebních nástrojů nebo jejich napodobeniny, užívané výhradně dětmi, většinou jako hračky*“³ *bez národní i časové specifčnosti. Obsahují obecně známé výrobní techniky, postupy a prvky, s nimiž se lze v primitivních formách lidového nástrojářství setkat kdekoliv a kdykoliv.*“⁴

Z hlediska výrobce dětských hudebních nástrojů rozlišujeme nástroje, které pro děti vyrábí dospělí – resp. jsou nabízeny komerční cestou, a nástroje, které si děti mohou vyrobit samy. Již na počátku 20. století experimentovala Angličanka J. Jammesová s hudebními nástroji, které si děti samy vyráběly (píšťalky, loutny, housle...). Procesem hledání, ověřování a vytváření optimální podoby dětských hudebních nástrojů procházel i C. Orff se svými spolupracovníky při vytváření Orffova instrumentáře⁵. To přivedlo samotného Orffa - a především jeho následovníky - k závěru, že je „*pedagogicky velmi cenné nechat děti samotné nástroje vymýšlet, vyrábět a hrát na ně.*“⁶ Předmět *Stavba hudebních nástrojů (Instrumentenbau)* je dnes zařazen do všech vzdělávacích programů magisterského i bakalářského studijního programu Orffova institutu v Salzburku⁷.

Právě díky orffovským impulsům se výroba dětských hudebních nástrojů objevuje ve vzdělávacích programech základního vzdělávání mnoha evropských zemí a zejména v USA. Autorkou zajímavého projektu *The Virtual Museum of Music Inventions* (Virtuálního muzea hudebních vynálezů)⁸ je bývalá učitelka hudební výchovy na *Longfellow School* v *Oak Park* v americkém státě *Illinois* a dlouholetá členka a lektorka *The American Orff-Schulwerk*

¹ OLING, B. – WALLISCH, H. *Encyklopedie hudebních nástrojů*. Dobřejovice: Rebo, 2004, s.8

² KURFÜRST, P. *Hudební nástroje*. Praha: TOGGA, 2002, s.385

³ Současná organologie nedělá rozdíly mezi dětskými hudebními nástroji a dětskými hudebními hračkami.

⁴ KURFÜRST, P. *Hudební nástroje*. Praha: TOGGA, 2002, s. 899

⁵ „Způsob, jak pro tyto nástroje vymýšlet hudbu, vznikl ze hry na nástroji samém. Velkou roli přitom hrála improvizací technika vyvinutá v průběhu hry. Tato cvičení měla vést žáky ke spontánnímu, osobnímu hudebnímu výrazu.“ ORFF, C. Minulost a budoucnost Orffova Schulwerku. In *Orff-Institut Jahrbuch 1963, Mainz: Schott, 1964 (překlad do češtiny Hana Kallós – Texty 1, Rkp.)*

⁶ REGNER, H. Několik úvah nad předáváním a proměnami tradice. In *Symposion 1980, Eine Dokumentation*. Salzburg: Orff-Institut, 1980 (překlad do češtiny Hana Kallós – Texty 1, Rkp.)

⁷ BOUMOVÁ, K. *Minulost a současnost Orffova Schulwerku*. Diplomová práce. KHV PdF UP v Olomouci, 2007

⁸ Projekt Elizabeth T. Rexfordové byl oceněn řadou vyznamenání a cen hudebních a vzdělávacích institucí za mimořádný přínos k rozvíjení dětské kreativity, objevování nových cest v hudební výchově a využití internetu při výchově a vzdělávání (<http://www.musicinventions.org/base/awards.htm>)

Association - **Elizabeth T. Rexfordová**⁹. Na internetových stránkách jejího virtuálního muzea¹⁰ mají od roku 1997 žáci základních škol v USA (v poslední době také Kanady a Itálie) možnost fotografiemi a návody prezentovat své nápady týkající se různých způsobů vytváření hudebně zajímavých zvuků a především výroby neobvyklých hudebních nástrojů a zvukových objektů. Jedinou podmínkou je, že nástroje musí být vytvářeny z běžných recyklovatelných materiálů či „odpadků“. Virtuální muzeum obsahuje stovky fotografií hudebních nástrojů s návody na výrobu a použití od nesmyslných konstrukcí až po vysoce sofistikované výrobky. Jejich tvůrci jsou žáci většinou 4. až 6. ročníků základních škol. Součástí webových stránek, které děti se svými učiteli mohou navštěvovat, a které mají především funkci inspirativní a motivační, jsou i další informace a návody, jak s podobnými projekty začít na dalších školách.¹¹

Projekt *Slyšet jinak*¹² se zabývá rozvíjením dětské kreativity prostřednictvím elementárního komponování. Neobvyklé hudební nástroje mají v tomto projektu zásadní význam, neboť cílem autorů je dát všem dětem stejnou možnost při manipulaci se zvukovým materiálem - tedy odstranit rozdíly v instrumentálních dovednostech jednotlivých dětí (např. hru na PET lahve nikdo nestuduje) a odstranit bariéry dané posluchačskou a instrumentální zkušeností při vnímání zvukových možností tradičních nástrojů (v projektu hrají na klavír pouze děti, které hru na klavír nestudují).¹³ Neustále se rozšiřující instrumentář používaný v projektu *Slyšet jinak* tato kritéria naplňuje a současně je pro žáky základních a středních škol, stejně jako pro studenty Pedagogické fakulty UP v Olomouci inspirací k výrobě vlastních hudebních nástrojů.

Na závěr se pokusme v několika bodech shrnout důvody, proč by se děti měly zabývat výrobou hudebních nástrojů:

1. učení na principech *Learning by doing* - praktického poznání toho, jak a z čeho se co vytváří. Děti se učí nacházet souvislosti mezi podobou výrobku, jeho funkcí, materiálem, tvarem, estetickým působením či symbolickým významem
2. rozvíjení kreativních schopností – tato činnost vždy umožňuje osobité řešení, později by měla přímo vybízet k samostatnému myšlení a hledání nových způsobů řešení
3. zdůraznění vlastní produktivní činnosti (vedle konzumního přístupu k hotovým výrobkům), rozvíjení pracovních kompetencí dítěte
4. odstranění bariér mezi dětmi daných různým kvalitativním stupněm dovednosti hry na tradiční nástroje
5. zvýšení zájmu o zvukové vlastnosti materiálů ve svém okolí a využívání zdánlivě nehudebních předmětů k hudebním činnostem
6. vytváření širokých mezipředmětových vztahů: *hudební výchova* – *pracovní činnosti* (technologické postupy) – *výtvarná výchova* (estetická stránka) – *fyzika* (akustické vlastnosti), ale i *zeměpis* (etnické nástroje) – *dějepis* (historické nástroje) – *ekologická výchova* (využití odpadních materiálů)

⁹ E. T. Rexfordová působila v letech 1964 – 1970 jako učitelka hudební výchovy na škole v Ann Arboru – její pedagogickou činnost je možné vidět v souvislosti se závěry konference, která proběhla tamtéž v roce 1966 (viz výše)

¹⁰ <http://www.musicinventions.org/index.html>

¹¹ <http://www.nsawards.com/winners/00elemwinner3.asp>

¹² <http://slysetjinak.upol.cz/>

¹³ Jako hudební nástroje jsou využívány jednak předměty sloužící k jiným nežli hudebním účelům (např. mlýnky, květináče, formy na pečení, plechy od kamen, gymnastické míče, elektroinstalační trubice apod.), ale také si frekventanti kurzů vyrábějí vlastní hudební nástroje.

7. k vlastnoručně vyrobenému nástroji získává dítě většinou i silný emocionální vztah, který jej dále motivuje k dalšímu využívání nástroje v instrumentálních a tvořivých činnostech hudební výchovy
8. u dětí s hlubším vztahem především k technickým oborům (zejména u chlapců) vzniká nový vztah k estetickým předmětům

V dřívějších vzdělávacích programech našich základních škol ani v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání se konkrétní požadavky na výrobu dětských hudebních nástrojů neobjevují. Lze je však „vyčíst“ z inovativně koncipovaných obecných požadavků na vzdělávání, které vymezují právě RVP ZV. Důraz na vytváření logických souvislostí mezi jednotlivými předměty, aktivní přístup žáků ke vzdělávání a preferování aktivizačních a tvořivých činností před frontálním vyučováním jsou dostatečným důvodem k začlenění výroby dětských hudebních nástrojů do školních vzdělávacích programů. Na Katedře hudební výchovy PdF UP v Olomouci se výrobou dětských hudebních nástrojů zabýváme již několik let v rámci projektu *Slyšet jinak* a předmětu *Didaktika hudební výchovy*.

Literatura:

BEČÁK, J. *Lidové hudební nástroje na Valašsku*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1968

BOUMOVÁ, K. *Minulost a současnost Orffova Schulwerku*. Diplomová práce. KHV PdF UP v Olomouci, 2007

BUCHNER, A. *Hudební nástroje národů*. Praha: Artia, 1969

BUCHNER, A. *Hudební nástroje od pravěku k dnešku*. Praha: Orbis, 1956

DANIEL, L. *Metodika hudební výchovy*. Ostrava: Montanex, 1992, ISBN 80-85300-98-2

DOBROVOLNÝ, F. *Lidové hudební nástroje na Moravě I*. Praha: ÚDLT, 1958

DOBROVOLNÝ, F. *Lidové hudební nástroje na Moravě II*. Praha: ÚDLT, 1958

ELSCHEK, O. *Die Volksmusikinstrumente der Tschechoslowakei*. Teil 2. Die slowakischen Volksmusikinstrumente. Leipzig: Deutscher Verlag für Musik, 1983

ELSCHEKOVÁ, A – ELSCHKEK, O. *Slovenské ľudové piesne a nástrojová hudba*. Bratislava: Osvetový ústav, 1980

FILO, M. *Fujary, píšťalky*. Bratislava: Ústredie ľudovej umeleckej výroby, 2004, ISBN 80-88852-31-5

HONZÍKOVÁ, J. *Udělejte si hudební nástroje*. Plzeň: PCP, 1999, ISBN 80-7020-058-8

JENČKOVÁ, E. *Hudba a pohyb ve škole*. Hradec Králové, 2002, ISBN 80-903115-7-1

KOMENSKÝ, J. A.: *Informatorium školy mateřské*. Praha, 1953

KOTEK, M. *Bicí nástroje*. Praha: Panton, 1983

- KUNZ, L.: *Die Volksmusikinstrumente der Tschechoslowakei*. Teil 1. Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente. Leipzig: Deutscher Verlag für Musik, 1974
- KUNZ, L.: *Volksmusikinstrumente in den Böhmisches und ihnen benachbarten Ländern*. In: *Musikalische Wechselwirkungen zwischen Deutschen und Tschechen*. Regensburg: Sudetendeutsches Musikinstitut, 1994, ISBN 3-9803294-3-7
- KURFÜRST, P. *Hudební nástroje*. Praha: TOGGA, 2002, ISBN 80-902912-1-X
- LENG, L. *Slovenské ľudové hudobné nástroje*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1967
- LEUCHTMANN, H. *Terminorum Musicae Index Septem Linguis Redactus : Dtsch., Engl., Franz., Ital., Span., Ungarisch, Russ /.* Budapest : Akadémiai Kiadó, 1980, ISBN 3-7618-0553-5
- MARKL, J. *Lidové hudební nástroje v Československu*. Praha: SPN, 1979
- MODR, A. *Hudební nástroje*. Praha: Editio Supraphon, 1982
- OLING, B. – WALLISCH, H. *Encyklopedie hudebních nástrojů*. Dobřežovice: Rebo, 2004, ISBN 80-7234-289-4
- Orff-Institut Jahrbuch 1963*. Mainz: Schott, 1964 (překlad do češtiny Hana Kallós – Texty 1, (rukopis)
- PERNICKÁ, M. *Výzkum hudebních dovedností žáků 5. ročníků základní školy v předmětu hudební výchova v kontextu předpokládaných kompetencí vzdělávacích programů*. Diplomová práce. KHV PdF UP v Olomouci, 2007
- POLEDŇÁK, I. – POŠ, V. *Comenium Musicum 6 - Konfrontace*. Praha: Supraphon, 1968
- REŽNÝ, J. *Lidové hudební nástroje v Čechách*. Praha, 1975
- SADIE, S. (ed.) *The New Grove Dictionary of Musical Instruments*. London: MPL, 1984, ISBN 0-943818-05-2
- SÁROSI, B. *Die Volksmusikinstrumente Ungarns*. Leipzig: VEB Deutscher Verlag für Musik, 1967
- SEDLÁK J. *Didaktika HV 2*. Praha: SPN, 1985
- Symposion 1980, Eine Dokumentation*. Salzburg: Orff-Institut, 1980 (překlad do češtiny Hana Kallós – Texty 1, Rukopis)
- STEINMETZ, K. (ed.) *AUPO – Hudební věda a výchova 10*. Olomouc: UP, 2006, ISBN 80-244-1508-9
- ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie*. Praha: Portál, 1998, ISBN 80-7178-264-5
- TYLLNER, L. *Úvod do studia lidové písně*. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1989, ISBN 80-7040-006-4
- VERTKOV, K. - BLAGODATOV, G. - JAZOVISKAJA, E. *Atlas muzykalnych instrumentov narodov SSSR*. Moskva: Gosudarstvennoe muzykal'noe izdatel'stvo, 1963
- ZOUHAR, V. – MEDEK, I. – SYNEK, J. *Slyšet jinak 03*. Brno: HF JAMU – PdF UP, 2004, ISBN 80-85429-94-2